

Martin Hellström

Mariagripelikt. Maria Gripes barnböcker och tidiga ungdomsromaner tolkade genom barns litteratursamtal

Göteborg och Stockholm: Makadam förlag, 2022, 168 s.

Allt sedan jag första gången hörde talas om Martin Hellströms forskningsprojekt om att läsa Maria Gripes böcker med barn för flera år sedan har jag nyfiket väntat på att få höra mer. På något vis slog projektet direkt an i mig. Dels beror det på min förkärlek till Gripes författarskap, dels för att metoden att läsa hennes böcker tillsammans barn över lång tid var något nytt och spännande. Efter en artikel om projektet som har publicerats på vägen i *Tidskrift för litteraturvetenskap* (2016:3–4), där Hellström tillsammans med Hedda Aldén Björäng, Tekla Hagberg, Albert Hellström, Hjalmar Hellström, Ellen Linde, Felix Noske och Carl Wistedt bröt ny mark genom att barnen var medförfattare, har nu Hellströms *Mariagripelikt. Maria Gripes barnböcker och tidiga ungdomsromaner tolkade genom barns litteratursamtal* äntligen utkommit, samma år som Gripe fyller 100 år, på Makadam förlag. Jag kan säga direkt att det här är en storslagen studie. Den är innovativ, idérik och mycket inspirerande. Dessutom är boken skriven med värme och djup respekt för de medforskande barnen som varit med hela vägen från projektets start 2015, då de sju barnen var mellan 9–11 år till 2020 då de äldsta skulle börja på gymnasiet. Också Hellström skriver att han blivit äldre: från 36 år till över 40. Det är sympatiskt. Hellström är en i gänget; en kompis men också en vuxen litteraturforskare som roddar med projektets alla träffar på fredagarna efter skolan och med de gemensamma lägren på somrarna där han läser högt under stjärnhimlen eller när de alla ligger i sina sovsäckar. Martin Hellström styr och ställer med att spela in samtalen mellan lek och mackor. Han arrangerar utflykter till bland annat Nyköping, där Gripe bodde från 1950-talet fram till de sista åren av sitt liv och han hanterar situationer när barnen hellre vill leka än lyssna på Gripes böcker. På omslagsfliken ligger han dock helt avslappnat i gräset med ett barn klättrandets på ryggen.

Hellström är alltså genuint intresserad av barns perspektiv på Gripes författarskap och syftet är att barn samtalar och tolkar hennes verk tillsammans med forskaren. På så vis är studien litteraturvetenskaplig, men istället för en forskares läsning och tolkning av böckerna är fokus på barnens kollektiva samtal och tolkningar, där deras frågor står i centrum. I projektet är barnen därför medforskare och inte studiens empiri. En viktig utgångspunkt för projektet är Mary Kelleys två artiklar ”Empowering children and young people as researchers. Overcoming barriers and building capacity” (2011) och ”Just teach us the skills please, we’ll do the rest’. Empowering ten-year-olds as active researchers” (2004) och Sandra Hilléns etnologiska avhandling *Barn som medforskare. En metod med potential för delaktighet* (2013), där poängen är att barn och forskare tillsammans arbetar för att finna svar på gemensamma frågor och där den vuxna inte ställer frågorna, har svaren, lösningen eller tolkningsföreträdet.

Inalles har forskargruppen läst 26 av 36 böcker från Maria Gripes debut med *I vår lilla stad* (1954) till *Agnes Cecilia – en sällsam historia* (1981). De senare ungdomsböckerna med Skuggserien är alltså inte med då projektet avslutades när barnen blev ungdomar. Varför de inte fortsatte ytterligare några år förklaras inte, men det är gott så. Någon gång måste ett projekt avslutas och fem år är en mycket lång tid och därefter har boken skrivits. Barnen har också sett på filmatiseringar, lyssnat på radioinspelningar och gjort utflykter till platser med relevans för böckerna. Hur dessa utflykter, läger och fikor bekostats framkommer inte, och jag skulle gärna ha haft lite mer information om de materiella förutsättningarna och kanske också något ytterligare om de medforskande barnen. I artikeln (nämnd ovan men som inte är med i boken) förstår man att barnen finns i en gemensam teatergrupp som Hellström känner till väl. Av diskussionerna och kapitlen om böckerna framgår det att barnen visserligen har mycket olika uppfattningar om Gripes böcker, från att tycka att de är tråkiga till att Maria Gripe är cool, och barnen delger många referenser till andra barnlitterära verk, filmer och teater. Barnen, eller åtminstone några av dem, är läsare själva och intresserade av kultur, vilket möjligen skulle kunna ha diskuterats mer i studien, samtidigt är det en balansgång hur mycket information som behöver delges om barnen då studien inte primärt studerar dem per se utan deras tolkningar av Gripes barnböcker och tidiga ungdomsböcker. Barnens roll är att vara medforskare. Klart är dock att gruppen med flickor och pojkar förefaller vara homogen, vit och medelklass (?) och att gemenskapen bygger på vänskap, men också stark tillit till forskaren och kompiserna.

I det medforskande litteratursamtalet, som metoden kallas, har Gripes böcker höglästs av Hellström med några kapitel i taget på olika platser och efter läsningen har samtal förts – ibland kaotiska, ibland mer strukturerade – som spelats in. Som bakgrund finns Aidan Chambers boksamtalsmodell som flitigt används i skolan, men istället för att följa denna mall har samtalen varit betydligt friare och inte heller följt något frågeschema efter någon analysmodell. Samtalen har slingrat sig fram och så småningom har de lett till gemensamma tolkningar som forskaren redogör för i de olika kapitlen. Själva analys- och skrivarbetet har gjorts av Hellström som konstaterar att det som presenteras kan betraktas som antingen ”medforskarnas tolkning av Maria Gripes verk, eller forskarens tolkning av medforskarnas tolkning av Maria Gripes verk.” (s. 22) Jag lutar åt att det kanske är hela forskargruppens tolkning som slutligen beskrivs, men där barnens tolkningar får störst utrymme, men också forskarens röst är närvarande och ibland också styrande, vilket diskuteras i boken. Hellström väjer inte för att ta tag i de svåra problemen som tillfället då det blev kris i projektet då barnen bara ville leka och var helt ointresserade av Gripes tråkiga bok. Hellström reflekterar fint över situationen i avsnittet ”Inpass: Metodkritik 1”, där han beskriver hur han var tvungen att förklara för barnen att hans jobb inte bara var att leka och vara på läger, utan också att läsa Gripes böcker tillsammans med dem. Han föreslog att de kunde byta författarskap, men det visade sig inte vara någon utväg, för vad skulle de då läsa? De var inte överens och starka känslor uppkom. Att det händer oförutsägbara saker och uppstår kriser i en forskningsprocess är inget ovanligt, men det fina hos Hellström är att han blottlägger svårigheterna på ett nyanserat och insiktsfullt vis. Vid alla empiriska studier har deltagarna rätt att avbryta sin medverkan, men vad hade hänt med projektet om alla barnen stack? Hellström lyckades vända skutan och reflekterar över situationen genom att konstatera att det var bra att kritiska röster höjdes liksom att situationen löstes: ”Att ha sju stycken medforskare som alla upplevde Maria Gripes verk

som det bästa de läst, och där det tävlades om att komma med mest berömande analyser, hade inte givit så mycket. Det är olikheterna som ger olika infallsvinklar och som gör samtalet dynamiskt. Därför behövs också något annat som förenar än just uppgiften vi arbetar med.” (s. 75) I projektet är det tydligt att lekens betydelse är ovärderlig. Barnen leker Maria Gripes böcker. De befinner sig på olika platser och är olika karaktärer som bidrar till tolkningen. Om lekens betydelse skulle Hellström kunnat skriva mer, men det kanske kommer då ytterligare en bok om projektet är under utgivning.

I de åtta analyskapitlen ”I småbarnens värld”, ”Gästspel i tonårsummet”, ”Gripe hittar hem”, ”Vem är det som berättar?”, ”In i sagans värld”, ”Förtroliga samtal”, ”Äventyr för radio och tv” och ”Tillbaka till tonårstiden” placeras Gripes böcker, filmer och radio- och tv-inspelningar in. Genrefrågan är central från de allra första småbarnsböckerna på 1950-talet och barnen hittar raskt på begreppet ”blandad genre”, som innebär att olika stilelement smälter samman. Barnen lyfter fram *Pappa Pellerins dotter* (1963) som första exempel på detta, och det också en bok som de ofta återkommer till. Barnen talar om en ”Mariagripestil”. Där tidigare forskare sett ett frö av den magiska realismen i *Agnes Cecilia* (1981) som utvecklas i Skuggserien, ser barnen frön betydligt tidigare redan i boken om *Nattpappan* (1968) med blomman och ugglan som skapar en känsla av mystik. Det Mariagripenaturliga blir också tydligt i radioföljetongen *Tordyveln flyger i skymningen* (1976), *Agnes Cecilia*, men finns också redan i *Glastunneln* (1969). Barnen samtalar sig till en tolkning av böckerna i relation till varandra efterhand och de blir experter på författarskapet. De jämför ofta karaktärerna, men också genren och stilen. Frågor ställs om kärlek (är barnen Hugo och Josefin exempelvis kära i varandra?), om skräck (som i *Glasblåsarens barn*, där barnen i boken inte förefaller vara skräckslagna, men som läsare blir man det), varför flera böcker är så filosofiska (som *Julia och nattpappan*) och varför det finns så lite av humor i författarskapet. Vi får inblickar om berättarperspektiv, handlingen och stildrag och barnen går emot tidigare tolkningar (som de inte känner till men som Hellström förstås gör) och de fördjupar, nyanserar och ställer frågor. De hittar på nya begrepp som exempelvis mys-mystik, deckar-mystik och mystik-magisk och de använder vedertagna som fantasy och realism. Att böckerna är filosofiska återkommer de ofta till och det är slående hur kreativa barnen är i sina tolkningar och att de är tålmodiga. De diskuterar böcker och filmer de inte är så förtjusta i, ”som suger fett” (s. 26) och när de summerar sina upplevelser i slutet av projektet är det tydligt att idén att låta barnen själva få ställa frågorna till litteraturen öppnar upp för nya tolkningar och för engagemang. Barnen har ju inte valt böckerna själva och skulle inte ha läst alla dessa böcker om de inte var med i projektet. De kommenterar efter fem år att läsning utan mål, utan facit och utan skolans ”läxboksfrågor” (s. 152) blivit något helt annat än skolans och det har inte varit tråkigt. Som ett barn konstaterar: ”Jag anser att skolan kan ta efter detta arbete” (s. 152). I projektet har de svårforcerade texterna lästs på olika platser och sätt och de olika tolkningarna har fått bråka med varandra. Så har litteraturen genomlevts som livets självt och Maria Gripes författarskap har givit mening för barnen – men också för forskaren. Som Hellström så klokt konstaterar: ”Att barnlitteraturvetenskapen har intresse av läsande barn är en självklarhet. Men det är inte lika självklart att barn har ett intresse av barnlitteraturvetenskapen.” (s. 149)

Anna Nordenstam